

De overbrenging van het lijk ■ ■ van Gustaaf Adolf. ■ ■

Met een gewonde ziel had Zwedens koning, Gustaaf Adolf, de oogen van den horizon afgewend, waar hij de zoon der Hervorming zag ondergaan in de bloedige nevelen, die het hof van Weenen omgaven. Hij gevoelde, dat hij in zijn God kloeke daden zou kunnen doen; hij wist, dat hij op zijn trouwe Zweden rekenen kon; maar van één ding had hij nog het bewustzijn niet ontvangen: of God hem riep, *hemzelf en zijn Zweden*, tot den eervollen kamp. Zoo deed hij dan zijn ziel stille zijn, en in het overwinnen van zijn geest toonde hij zich meer tot den zegepraal bekwaam dan de fantaseerende koning Christiaan van Denemarken, die met het enthousiasme van een Don Quichot het zwaard voor de Duitschers uit de scheede getrokken had, maar het gaarne opstak, toen de onoverwinnelijke Wallenstein zijn staten bedreigde!

Wel bloedt hem het hart bij de knevelarijen, die zijn Duitse geloofsgenooten moesten ondergaan, wel kooft hem het bloed, als Tilly's ruwe legermacht het trotsche, vrije Maagdenburg omsingelt, dat geweigerd had aan 's keizers bevelen tegen de Hervormden gehoor te geven; wel tintelen hem de vingers, als Wallenstein, de trotsche veldheer des keizers, koning Christiaan van Denemarken te Kopenhagen de wet voorschrijft; maar, neen, hij zal *wachten*. En, als de Heere zich van hem, een ellendig zondaar en een zwak werktuig, in Zijne hand bedienen wil, om den Zijnen verlossing te brengen, dan zal het hem een eere zijn en groote genade. Maar eerst wil hij zekerheid hebben, of God hem tot dit groote werk heeft aangewezen.

„Ga heen in deze uwe kracht!" zoo klonk het weldra in het binnenste van 's konings ziel. Immers waren zijn neven, de hertogen van Mecklenburg, door Wallenstein uit hunne bezittingen verdreven en tot hem gevluht, hun rechtvaardige zaak aan zijn goed heldenzwaard overgevend. Zie, dat was naar zijn meening het Goddelijk teeken. En.... hij ging, in het vertrouwen op Gods hulp. Hij deelde den rijksraad zijn besluit mede, en de eenvoudige Zweden, die een Protestantsch vorst hadden gewild, wenschten dien ook te betalen, ware het dan ook met het bloed hunner zonen. Ja, hij ging. Niet overmoedig, want, als wist hij te voren, wat het einde wezen zou, had hij in overleg met zijn trouwen vriend, den Rijkskanselier Axel Oxenstierna, alle beschikkingen gemaakt, en hem, bij de zorg voor zijn volk, ook de zorg voor zijn huis aanbevolen. De strijd zou immers een strijd kunnen zijn, die eindigde in den dood!

Daar stonden ze geschaard op het Zweedsche strand, de wakkere zonen van het Noorden, en hun koning bevond zich aan hun spits. In een treffende toespraak nam hij afscheid van den Rijksraad, van gade en kinderen, zoo voor zich als voor zijn spitsbroeders. Daarna knielde hij neder, en de ziel, vervuld van vreugde en weemoed tegelijk, goot zich uit voor God. Vertrouwend op Hem, had hij zich nu ten strijde toegerust; wát ook de uitslag wezen mocht, van zijn roeping bewust zou hij het doel bereiken, ware het dan ten koste van eigen leven en bloed. Hij wenkte met de hand, de trompetters zetten in, en schoon menig oog beneveld was door tranen, en menige stem beefde, klonk daar uit den mond dier duizenden het lied der zege: „Een vaste burcht is onze God!" Waarlijk, zoo zingt niet de overmoed, die zich beroemt, terwijl zij zich aangordt, zoo juicht alleen het geloof, dat met zijn God door een bende dringt.

In Weenen spotte men met den Sneeuwkonink, die van den top zijner bergen gedaald was, om zulk een hopeloozen kamp te bestaan. Men lachte met den moed des eenvouds van den vromen held, die zijn leger des morgens bij 't kriecken van den dag ten gebede verzamelde, zijn klaroenen op Luthers hervormingslied stemmen deed, en onder psalmgezang ten strijde toog. Hij liet zich belachen; immers

hij was er zeker van, dat juist deze moed van den eenvoud alleen in staat was, bergen te verzetten. Van zijn zwakheid bewust, steunde hij op den sterken arm zijns Gods, en tegenover de erkenenis van zijn naar menselijke berekening hopelooze kans, had hij niets te stellen dan het vaste vertrouwen op den Potentaat aller Potentaten, die de Zijnen nimmer verlaat. De strengste krijgstucht werd gehandhaafd: drank, spel, vrouwen werden geweerd; de vloeker en plunderaar werden met de zwaarste straffen bedreigd. Als een reddende engel werd de jeugdige koning door de verslagen Duitschers begroet, en zegevierend trok hij door hunne landpalen. De steden openden de poorten voor hem; het landvolk vereerde hem. Waarlijk, indien ooit een vorst zich een effen pad tot den keizerstroon had gebaad gezien, 't was Gustaaf Adolf. Doch, hij onderkende den verzoeker, hij bezwoer het volk, dat hem afgodische hulde bracht, dat hij een zwak en zondig mensch was, en dat het toch geen vloek over hem en zijn Zweden brengen zou. Zóó trok hij den snoevenden vijand tegen.

Vloekend en grommend had de onoverwinnelijke Tilly, op 's keizers bevel, Maagdenburgs beleg laten rusten, om Gustaafs voortrukken te stuiten. Bij Leipzig ontmoetten de beide legers elkander, en gansch Europa hield de oogen gevestigd op den kamp tusschen den onervaren koning en den man, op het slagveld grijs geworden, met zijn woeste scharen door heel het werelddeel geducht. In den nevel zonk een koning ten aanschouwe van het gansche leger op de knieën, en bad tot God met en voor zijn soldaten. Dan volgde de slag, en aan den avond knielde de koning weer in het stof: Tilly was verslagen, zijn scharen waren verstrooid, en gansch Noord-Duitschland lag voor den overwinnaar open. En toen zij geen vijanden meer zagen, klonk uit het kamp der Zweden de psalm des vertrouwens, door hun koning gedicht:

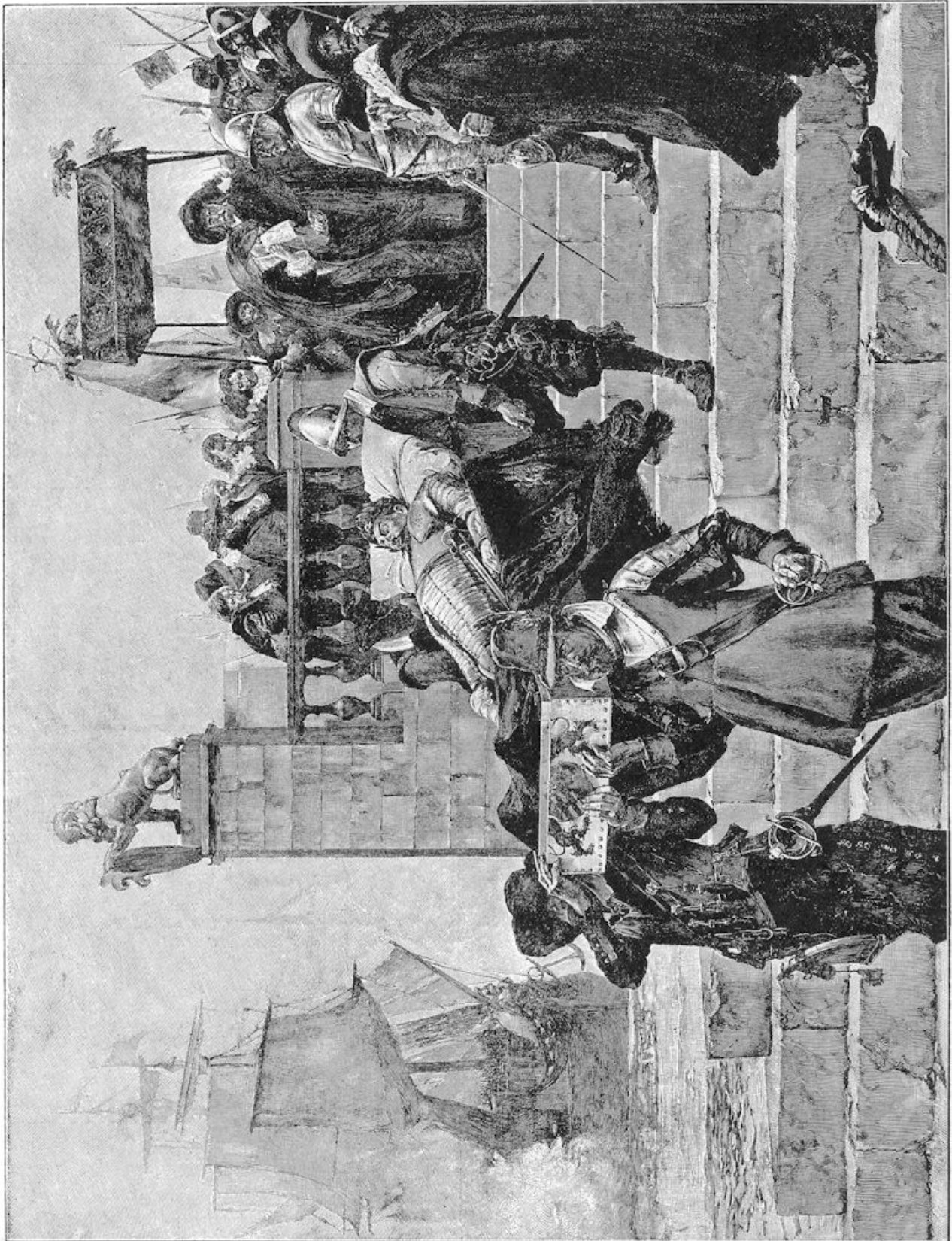
„Wees niet vervaard, gij kleine stoet!"

De Duitse vorsten stelden Gustaaf teleur. Maagdenburg viel in Tilly's en Pappenheims handen, en werd uitgemoord, en Gustaaf klaagde ze bij God aan voor hun weifelen en aarzelen. „God zal richten tusschen u en mij!" zoo sprak hij, in droefheid neêrgebogen in zijn tent. Zelf trok hij van overwinning tot overwinning met een hart, dat bloedde over de puinhoopen der vrije rijksstad, maar zegepralend stond de koning voor de poorten van Berlijn en dwong de wankelmoedige Saksers en Brandenburgers hem te helpen, terwijl hij de vorsten van Mecklenburg hun staten teruggaf.

Andermaal stonden de beide legers bij Leipzig tegenover elkaar, en andermaal verloor Tilly den slag en ontquam zelf ternauwernood. Tilly werd somber. Nog eenmaal sloeg Gustaaf hem bij de Lech. Tilly sneuvelde. En geheel Beieren, ja Weenen zelfs, lag voor Gustaaf Adolf open.

In zijn nood wendde de keizer zich tot Wallenstein, dien hij door ondankbaarheid van zich gestooten had. Lang deed de trotsche Friedlander zich bidden; eindelijk gaf hij onder harde voorwaarden toe, en zond zijn wervers door geheel Duitschland. Ha, nu zou het met Gustaafs zegetocht in één slag gedaan zijn: de Friedlander, die binnen weinige dagen aan den koning van Denemarken in Kopenhagen de wet voorgeschreven had, zou.... Maar Wallenstein wist, dat hij met geen Christiaan te doen had, en vermeed den strijd. Intusschen trok Gustaaf Adolf Beieren binnen. Hertog Maximiliaan, die, uit naijver op den trotschen Wallenstein, dezen uit 's keizers gunst verdrongen had, vernederde zich vergeefs voor zijn vijand, om hem te bewegen, het land van de Zweden te verlossen. Nadat Wallenstein zich voldoende door allerlei vernederingen, die hij hem aandeed, op Maximiliaan gewroken had, brak hij eindelijk op. Verwoesting en brand gingen hem voor; ellende en dood trokken in de achterhoede zijns legers. Maar ook Gustaaf was Beieren binnengekomen, en volgde hem op den voet.

Eindelijk stonden de legers op den avond van 15 November 1632 bij Lützen tegenover elkander. Wel had Zeni, Wallensteins sterrenwichelaar, den val van Gustaaf Adolf voorgezegd, doch Wallenstein vertrouwde het niet, en liet Pappenheim roepen, om hem te komen versterken. De oogen van heel

Gustaaf Adolf, Koning der Zweden.

Europa waren op het slagveld gericht; wie zou het winnen: Rome of de Hervorming?

Des avonds laat zonderde Wallenstein zich met Zeni in zijn tent af, om nog eenmaal het noodlot van den volgenden dag uit de sterren te lezen, en ginds boog zich een koning voor zijn God en worstelde om de zege, al zou deze hem het leven kosten.

Eindelijk was het 16 November. Een sombere najaarsnevel bedekte het slagveld, en scheidde de strijdenden. Nog was de koning met Bernhard van Saksen-Weimar in zijn reiswagen gezeten, om met hem het plan van aanval te beramen. Alsof een geheim voorgevoel hem dreef, droeg hij aan Bernhard de leiding van de zaken op, zoo hem misschien iets mocht overkomen. Alles was gereed, doch de mist was zóó dicht, dat vriend en vijand elkander niet zouden hebben herkend. Langzamerhand kwam er beweging in het Zweedsche kamp; de troepen scharden zich in slagorde. Nauwelijks waren zij gereed, of hun koning reed langs de gelederen, sprak hen vriendelijk toe, en boezemde hen moed in. Zelf begon hij daarop met het: „Een vaste burcht is onze God!" De trompetters vielen in, en zijn Zweden zongen mede. Men had ervaren, welk een kracht het uitvoerende. Daarna liet de koning godsdienstoefening houden. Hij boog voorts zijn knieën voor het front zijner troepen, en stortte zijn hart uit in een vurig dankgebed tot zijn God.

Overtuigd van het gewicht van het oogenblik, sprak de koning toen tot zijn Zweden: „Dappere broeders, trouwe landgenooten! Houdt u heden goed, gelijk het braven krijgslieden betaamt. Sluit u aaneen, en strijdt ridderlijk voor uwen God, uw vaderland en uw koning! Zoo gij het doet, zult gij gunst en eer inoogsten bij God en bij de wereld, en ik zal u trouw niet onbeloofd laten. Blijft gij echter in gebreke, zoo zweer ik u, dat uw gebeente niet weer naar Zweden zal worden overgebracht. Doch ik koester niet de minste vrees aangaande uw krijgsmansdeugd, die mij reeds zoo vaak schitterend gebleken is, en ook uit uw blijmoedige stemming besluit ik, dat gij liever met mij den dood zoudt willen tegengaan en als mannen sterven dan den vijand den rug toe te keeren en met schande te vluchten." Ook de Duitschers sprak hij afzonderlijk toe.

Daarna de handen ten hemel heffende, riep hij uit: „God met ons!" — „God met ons!" weergalmde de veldkreet uit duizenden monden in de Zweedsche en Deutsche gelederen.

„Uwe Majesteit gelieve te bedenken, hoe kostbaar zijn leven is voor de zijnen, voor zijn volk, voor ons allen en voor deze arme Duitschers!" spraken zijn generaals.

„Wat wenscht gijlieden dan van mij?" vroegde de koning. „Dat Uwe Majesteit zich met een harnas dekke!" antwoordde zijn gevolg.

„God is mijn harnas!" zeide de vorst, en hij begaf zich in zijn tent.

Te elf uren trok de nevel op. Wallenstein, die door het podagra (jicht) gekweld werd, had vruchteloos beproefd, zich te paard te houden: hij liet zich in een draagstoel naar het leger brengen. Evenmin als Gustaaf Adolf had hij den ernst van den strijd ontveinsd. Reeds in den vroegen morgen had hij zijn generaals om zich heen verzameld, en hun zijne bevelen gegeven. Onophoudelijk liepen en reden zijn adjudanten heen en weer, om zijn orders over te brengen. Te twaalf uren reed Gustaaf nog eenmaal voor zijn troepen heen. „Thans gaat het er op los!" riep hij uit. „Heere Jezus, help ons! Voor de eere Uws naams wagen wij dezen kamp!" Daarop plaatste hij zich aan de spits zijner ruiters, en gaf het sein tot den aanval. En de ruiters stormden op elkaar in. Hevig was de strijd. De spanning der aanvoorders deelde zich aan de soldaten mede, en zij vochten als leeuwen. 't Was of de persoonlijke aanwezigheid der veldheeren de balans telkens deed overslaan. Daar ontvangt Gustaaf het bericht, dat de Zweden in het centrum wijken, en zijn tegenwoordigheid vereischt wordt, om de vlucht van het voetvolk te verhinderen. In vliegende ren, slechts door den hertog van Lanenberg en een page gevolgd, snelt hij er heen, en plaatst zich aan de spits zijner

wijkende troepen. Zijn voorbeeld geeft hun nieuwen moed. Zie, daar wappert zijn vederbos te midden der keizerlijken, die hem reeds omsingelen. De zijnen snellen toe, om hun koning te redden. 't Is reeds te laat. Het koninklijk ros steigert, de vederbos wankelt op den vorstelijken helm. Gustaaf is getroffen. Zijn paard ontving een schot in den hals, hij zelf een ander in den arm. Lanenberg tracht hem uit den strijd te voeren, doch keizerlijke ruiters versperren hem den weg. Een nieuwe kogel treft den koning in de ruggegraat. Hij zinkt van het paard, maar blijft met den voet in den stijgbeugel hangen. Zoo sleept het ontstelde dier zijn meester een eindweegs voort, en als Gustaafs voet losraakt, rent het ros teugelloos over het slagveld. De lafhartige Lanenberg kiest het hazenpad, en laat zijn meester tusschen de vijanden. De trouwe page springt aanstonds van het paard, smeekt den koning zijn laatste krachten in te spannen om het te bestijgen, en daarmee de zijnen te bereiken. Gustaaf beproeft het, doch daar naderen drie ruiters van Wallenstein. „Wie is de gewonde?" vragen zij den page. „Een officier," antwoordt deze ontzet. „Wilt gij ons misleiden, knaap? Meent gij, dat we een officier niet van een gewoon ruiter kunnen onderscheiden?" grauwt een der ruiters den page toe, en schiet den trouwen edelknaap met een pistoolschot neer. „Ik ben Gustaaf Adolf! Spaar zijn leven!" stamelt de gewonde koning, doch zijn grootmoedigheid mist haar doel: de verwoede ruiters doorboren den knaap met hunne degens, en laten hem voor dood liggen. Een hunner jaagt den koning een kogel door het hoofd, en, na zijn lijk beproefd te hebben, rennen de moordenaars voort. Gustaaf Adolf, de held der Zweden, de beschermer der Duitschers, de hoop der Hervormden, *is niet meer*.

„De koning is dood!" zoo klonk een doffe kreet in de gelederen der Zweden, toen het beroofde ros radeloos over het veld holde. Toen zweeg men met bleek gelaat. Het bloed zijner getrouwen stond stil; somber staarde men den vijand aan. Dan barstte het los: „De koning is dood! Wreekt hem!" ... „Terugtrekken?" zei Bernhard van Saksen-Weimar tot de generaals, „wie denkt aan terugtrekken! Wreken zal ik hem, en overwinnen of sterven met hem! Vooruit!" Op zulk een aanval hadden de Wallensteiners niet gerekend. Als leeuwen vochten de Zweden, als leeuwen, die men getergd had. Kogels sloegen in de kruitwagens der Oostenrijkers: een vreeselijke slag deed de aarde beven. Voor de eerste maal vloten de mannen van Wallenstein. Daar klonk de muziek van de troepen van Pappenheim. Hij wierp zich terstond op de Zweden, maar door twee hunner kogels getroffen, stortte hij neer. De slag was door de schim van Gustaaf Adolf gewonnen. „Ik weet, dat ik sterven moet, maar ik verheug mij, dat de onverzoenlijke vijand van mijn geloof op denzelfden dag met mij viel," sprak Pappenheim. „Een geluk voor mij en hem, dat hij dood is," zeide Wallenstein, toen men hem den maliënkolder zijns vijands toonde, „twee zulke hoofden kon het rijk niet gebruiken."

Gustaaf Adolf was niet meer. Hij had in zijn sterven meer gedood, dan hij in zijn leven verslagen had. Misvormd door de vele wonden, vertreden onder de hoeven der paarden en de hielen der vluchtenden, zóó vonden de Zweden het lijk van hun koning. Op de plaats, waar zij het ontdekten, richtten zij een steen op, die den naam van *Zwedensteen* ontving. Men balseemde het lijk, en zond het hart aan zijn trouwe gade, terwijl men zijn stoffelijk overschot te Weizenfels voorloopig bijzette. Met bleek gelaat en onder dof zwijgen ontvingen Zweden dapperen de droeve gade, die naar Weizenfels getogen was, om het lijk van haar onvergetelijken echtgenoot naar Stockholm over te brengen. Welk een sombere tocht, toen de droeve weduwe tusschen haar landgenooten achter de baar heenging, waarop het lijk des grooten konings naar het schip gevoerd werd, dat het naar Zweden overbrengen zou. „Heil u, gij ziel vol trouwe!" zoo roept Paul Gerhard het toe, „ge ontvangt nu voor Gods troon, aan 't eind van strijd en rouwe, reeds de overwinningskroon."

P. J. K.